

Eski Uygurcada Birkaç İmla Sorunu

Ceval Kaya*

Eski Uygurca, üzerinde en fazla çalışılmış, bunun sonucu olarak da Türk dili araştırmalarında en seçkin incelemelerin hasredildiği ölü bir Türk dilidir. Türkolojinin büyük üstatları bu dil üzerinde çalışmışlardır. Fakat, hâlâ tereddüt ettiğimiz çok sayıda karanlık nokta vardır.

Uygurların dili izole olmuştu. Genel Türk dünyasından farklı bir kültür çevresi içinde kalmıştı. Çok dinli bir toplum yapısına sahipti. Yabancı kültürlerle ve tesirlere açıktı. Oldukça uzun sürmüş bir medeniyet sonunda kuvvetli takipçiler bırakmadan tarih sahnesinden çekilip gitti.

Şimdi biz bu topluluğun bıraktığı çok dinli, çok alfabeli, çok kültürlü metinleri deşifre etmeye çalışıyoruz. Farklı alfabeler, birbirlerinin eksikliklerini kapatmaya çalışsa da yine de hâlâ birçok yorumlama sorunu bulunmaktadır. Yabancı dillerden, çoğu da dolaylı olarak başka diller üzerinden girmiş kelimeler, okumada problem olmaya devam ediyor.

Ben, Röhrborn'un sözlüğündeki¹ Sanskritçe orijinalinde *ṣ* ve *ś* seslerini içeren kelimelerin imlasını taradım. Bu seslerin Uygurca metinlerde hangi işaretlerle yazıldığını inceledim. Taramaları tasnif ettiğimde şöyle bir tablo ortaya çıktı:

ś	J	j	akujal = ''KWJ'L = akuśala (UW 83b)
	S	j	ajay = ''S'Y = āśaya (UW 328a)
		ṣ	abidarmakoṣ = ''PYD'RM'KWS = abhidharmakoś (UW 36a)
	Ṣ	j	ajaylg = ''Ṣ'YLYĜ = āśaya + lg (UW 328a)
		ṣ	aşokı = 'ŞWKY = aśoka (UW 245b)
	Z	j	ajok = ''ZWK = aśoka (UW 328b)
ṣ	J	j	amanujı = ''M''WJY = amanuśya (UW 115b)
		ṣ	abişık = ''PYJYK = abhişeka (UW 36b)
	S	j	arjıvadan = 'RSYV'D'' = şşıvadana (UW 222b)
		ṣ	akanişt = ''K'NYST = akaniştḥa (UW 79a)
	Ṣ	j	arjı = ''RŞY = şşi (UW 221b)
		ṣ	akşobı = ''KŞWPY = akşobhya (UW 83a)
	Z	ṣ	abişık = ''PYZYK = abhişeka (UW 36b)

Eski Uygurcadaki Sanskritçe kelimeler genelde Soğutça ve Toharca üzerinden gelmişlerdir. Bu kelimelerin fonetiğinde aracı dilin izleri görülür. Bu alıntı kelimeler, muhtemelen Soğutçadaki imlasiyla girmişlerdir. Çünkü Uygur alfabesinin aslı Soğut alfabesidir.

Uygur alfabesinde sertlik-yumuşaklık paraleli olan sesleri karşılamak üzere ikişer işaretin bulunduğunu biliyoruz:

*Prof. Dr., Ardahan Üniversitesi.

¹ K. RÖHRBORN: *Uigurisches Wörterbuch*. Sprachmaterial der vorislamischen türkischen Texte aus Zentralasien. Lieferung 1-6. Wiesbaden, 1977-1998.

Transliterasyon	Sert	Yumuşak
Ç	ç	-
Ĝ	k	g
J	ş	j
K	k	g
P	p	b
Q	k	g
S	s	z
Ş	ş	j
V	-	v
Z	s	z

İlk tablodan anladığımıza göre, Ş=j, ş; J=j, ş olabiliyor.

Acaba aracı diller üzerinden gelen ve içinde **ş** ve **ś** sesleri bulunan Sanskritçe kaynaklı alıntılarda bu sesleri her durumda **ş** mi okumalıyız? Yoksa **Ş/S** işaretiyle yazılmış seslerin **j** olabileceğini de hesaba katmalı mıyız? Mesela ”**ŞWN** imlası ile yazılmış Soğutça kelimeyi, **Ş** işaretinin **j** sesini de karşılayabileceğini dikkate alarak **ajun** mu okumalıyız?

Yabancı kökenli dinî terimlerin orijinallerinin yazımı ve telaffuzu konusunda duyarlılık gösteren doğrucu din adamlarının Uygur devresinde de mevcut olduğunu düşünüyorum. Uygur metinlerini fonemik olarak yorumlarken, din adamına ve sıradan insana ait olmak üzere, en azından iki tür telaffuz farklılığı olabileceği ihtimalini göz önünde bulundurmak gerektiği kanaatindeyim.